

УДК 821.161.2-31.09 Яблонська С.
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.01>

Ольга ВОРОБЕЙ, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-4956-8943
e-mail: vorobei@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Дарина ШНАЙДЕР, бакалавр
ORCID ID: 0009-0009-3748-8568
e-mail: dsh.sh2003@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ОБРАЗУ КИТАЮ У ТРЕВЕЛОЗІ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ "З КРАЇНИ РИЖУ ТА ОПІЮ"

Вступ. У 30-х рр. XX ст. українське літературно-мистецьке середовище захоплено стежило за надзвичайно детальними й колоритними описами Китаю, які Софія Яблонська публікувала на сторінках галицького часопису "Нова хата". Її мандрівні нотатки, насичені глибокими спостереженнями та враженнями від китайського соціально-політичного життя, відкривали читачам невідомий світ далекої культури. Ці описи не лише розширювали горизонти українських читачів, але й мали фундаментальне значення для українсько-китайської комунікації, закладаючи основи взаємного розуміння та культурного обміну між двома народами. Відображаючи у своїх творах відмінності та схожості культур, Софія Яблонська створила своєрідний міст, який сприяв зближенню і взаємозбагаченню української й китайської культур.

Методи. Під час дослідження використані такі методологічні підходи: метод аналізу та синтезу дозволив виокремити основні риси й тенденції художньо-документальної прози письменників-мандрівників початку XX ст.; завдяки порівняльному методу стало можливим виявити подібності та відмінності у соціально-побутових звичках і політичних тенденціях Китаю та України 30-х рр. XX ст.

Результати. Особистий досвід подорожей і професійні навички Софії Яблонської відіграли важливу роль у її методах відтворення образу Китаю у тревелозі "З країни рижу та опію". Завдяки своїм знанням про фото- і відеозйомку, художній хист, витривалість і запал попри складні умови мандрів, Софія Яблонська змогла повноцінно відтворити умови життя тогочасного Китаю. У своєму бажанні відкрити справжній Китай Софія Яблонська намагалася уникати контактів із європейцями, віддаючи перевагу близькій комунікації з китайцями. У її описах простежуються суспільні, історичні й національні особливості Китаю того часу, зокрема питання корупції, війни, опіумної залежності та європейського впливу. Її тревелог дозволяє побачити специфічні риси китайської дійсності та відмінності між світосприйняттям українців і китайців.

Висновки. Як висновок висунуто тезу про те, що багатопланова подача матеріалу та багатогранна манера оповіді твору Софії Яблонської роблять його цінним джерелом для лінгвокраїнознавчих, психолінгвістичних, і соціальних досліджень, надаючи можливість глибше зрозуміти як культурні особливості, так і міжособистісні взаємовідносини в китайському тогочасному суспільстві.

Ключові слова: китайська література, українська література, тревелог, образ, Софія Яблонська.

Вступ

Софія Яблонська – яскрава представниця української мистецько-літературної спільноти 30-х рр. XX ст. Матеріали, зібрані під час подорожей Далеким Сходом у 1932–1938 рр., були опубліковані в жіночому часописі "Нова хата" й інших виданнях, що мали феміністичне ідейне спрямування, символом якого стала сама Софія Яблонська. Її мандрівні нотатки не лише представляють новаторський для української художньої документальної прози жанр тревелогу, але й слугують джерелом знань про соціальну та політичну дійсність тогочасного Китаю. У розмові із французьким консулом, який згадується самою Софією Яблонською у тревелозі "З країни рижу та опію", вона постає сміливою жінкою, поведінка якої викликає непорозуміння з боку тогочасного суспільства¹: "Перед моєю першою виправою вглиб Юнану французький консул в Юнан-Фу перестеріг мене про те, що та моя "самостійність" може дуже дорого мені коштувати. На його великий жаль, він не міг офіційно заборонити мені подорожувати по Юнані, бо на це в мене був незалежний від нього дозвіл. [...] – Хто бачив, щоб сама молода жінка... – Молодій, напевно, легше, ніж старій, – перебила я жартом наперекір його надто поважному настроєві! – Щоб узагалі жінка подорожувала сама по середньому Юнані, де повно піратів та різних інших небезпек! – Я, напевно, не перша

й не остання..." (Яблонська, 2018, с. 88). До того ж, авторка з сарказмом коментує стереотипне уявлення про підвищену небезпеку, із якою жінка нібито може стикнутися під час подорожей Далеким Сходом. Незалежний характер її мандрівки, незламне прагнення до відкриття нового: дослідження культури та життя в далекосхідній країні, свідчать про активну участь Софії Яблонської у суспільному житті та її феміністичні погляди, що безпосередньо корелюються із активізацією першої хвилі жіночого руху у Європі на початку XX ст. (Ісаєва, 2018, с. 16–17).

Мета цієї статті – аналіз суспільно-історичних умов в Китаї початку XX ст. і специфіки світобачення китайців через призму світосприйняття української дослідниці – Софії Яблонської. Досягнення мети дослідження передбачає виконання таких **завдань**: розглянути ідейно-тематичні особливості та відмінності відтворення образу Китаю у творчості Софії Яблонської та найвідоміших європейських мандрівників Китаєм (Е. Скідмор, Е. ЛаМотт, І. Берд, М. Гонт та ін.); проаналізувати шляхи формування образу Китаю й особливості вираження рис національного характеру китайців у творі Софії Яблонської "З країни рижу та опію". **Об'єктом** виступає український художньо-документальний літературний твір Софії Яблонської "З країни рижу та опію", а **предметом** дослідження – специфіка відтворення образу Китаю в текстах української документальної прози 30-х рр. XX ст.

¹ Як зазначає у своєму репортажі Д. Воробкало: "Сміливі і щирі репортажі Софії, зрештою, як і вона сама, не раз викликали неприховане обурення галицького панства, особливо старшого покоління, мовляв де ж то пасує молодій панянці самій мандрувати далекими світами без добropорядного супроводу та надто відверто описувати свої «вражіння»" (Воробкало, 2016).

Методи

У ході дослідження застосовувалися кілька методологічних підходів. Метод аналізу та синтезу дозволив визначити ключові характеристики й тенденції художньо-документальної прози письменників-мандрівників початку ХХ ст. Використання порівняльного методу надало можливість виявити подібності та відмінності у соціально-побутових звичках і політичних тенденціях Китаю та України 30-х рр. ХХ ст. Завдяки комплексному підходу дослідження отримало ґрунтовну базу для аналізу літературних творів у контексті міжкультурних взаємозв'язків.

Результати

Відомий французький мандрівник і письменник сучасності Константин де Слізевич у тревелозі "Ivre de Chine: Voyages au coeur de l'Empire" слушно зазначає, що початкові знання про місце подорожі розкриваються лише під час самої подорожі. Іншими словами, відмінність між поверхневим письменником-мандрівником, який лише спостерігає, і справжнім письменником-мандрівником, який стає активним учасником подій, полягає не стільки у тривалості подорожі, скільки у критичній позиції, який він як письменник (і вже потім його читач) зможе зайняти щодо іншої культури (Slizewicz, 2010, с. 5). Подорож певним чином передбачає читання про "Інше". Лише тоді, коли людина здатна це зробити, подорож набуває метаморфозної сили для подорожуючого, його майбутнього читача та власне самого сприйняття "Іншого". Для європейських мандрівників Китаєм кінця ХІХ – початку ХХ ст. зіставлення понять "батьківщини" / "дому" та чогось "Іншого" так само було актуальним і знайшло своє відображення, зокрема, у тревелогах Е. Скідмор "Westward to the Far East" (Scidmore, 1892), Е. ЛаМотт "Peking Dust" (LaMotte, 1920), І. Берд "The Yangtze Valley and Beyond" (Bird, 1899), М. Гонт "A Woman in China" (Gaunt, 1914), А. Давід-Ніл "Voyage d'une Parisienne à Lhassa" (David-Néel, 1927), Е. Майяр "Forbidden Journey: From Peking to Kashmir" (Maillart, 1940), П. Флемінг "News from Tartary: A Journey from Peking to Kashmir" (Fleming, 1936), І. Сьюз "Shark's Fins and Millet" (Sues, 1944). Однак окрім пізнавальної функції для кінцевого читача, такі публікації відігравали вирішальну роль в окресленні політично-економічної географії² та дискурсивному формуванні образу західних країн за допомогою подвійних кодів, тобто зіставлення Захід-Схід. У роботі "Orientalism", яка базується на дослідженні британських і французьких письменників-мандрівників у контексті західного імперіалізму ХІХ ст., Ед. Саїд справедливо зауважив: "Писати про [Схід] так само, як і подорожувати ним, означає пересуватися у сфері політичної волі, політичного управління та політичного визначення" (Said, 1979, с. 169). Робота Ед. Саїда не лише поглибила дослідження в розрізі мандрівної літератури, але і привернула увагу до ризиків надмірної дискурсивізації Китаю, яка могла звести нанівець будь-яку можливість "пізнання" Китаю очима і словами письменників-мандрівників. Оскільки репрезентація Китаю в західноєвропейській літературі, зокрема у тревелогах, не лише відображає реальність, але й формує її. Пізнаючи цю країну та культуру крізь призму письменників-мандрівників, критики роботи Ед. Саїда наголошували на тому, що важливо пам'ятати про існування "справжнього" Китаю, із якого мандрівники черпають натхнення та за допомогою художніх засобів створюють своє бачення дійсності. Це, за словами Н. Кліффорда, означає, що потрібно

"відкинути будь-яке уявлення про єдиний 'есенціалізований' Схід чи Китай у свідомості Заходу та звернути увагу на гетерогенність і взаємодію між суб'єктивним та об'єктивним" (Clifford, 2001, р. 14). Д. Портер так само наголошує, що, якщо орієнталізація Сходу є тоталітарним дискурсивним проектом, то "знання – на відміну від ідеології – про 'Інше' неможливе" (Porter, 1990, р. 4). Гіпотеза полягає в тому, що можна пізнати Китай через мандрівну літературу, але щоб оцінити такі знання, тексти мають бути контекстуалізовані через вивчення їхньої генези й культурного контексту, який їх формує. Щоб уникнути домінування текстуального аспекту над геокультурним або *vice versa*, слід аналізувати не лише зміст текстів, але й контекстуалізувати кожну оповідь у її культурно-історичному середовищі. Н. Кліффорд підкреслює важливість урахування зовнішніх обставин, за яких створюється наратив, і робить їх видимими у самому творі: "Це означає вивчення не лише способів опису Китаю для читачів на батьківщині, але й причин, чому були обрані ті чи інші форми репрезентації, а також те, як ці форми відображали зміни, що відбувалися як у самому Китаї, так і в суспільствах, з яких походив мандрівник" (Clifford, 2001, р. 2). Відтак, кожна репрезентація іншої країни, у яку прибув автор, завжди є продуктом взаємодії між культурно-історичними умовами цієї країни у відповідний період та особистим досвідом і поглядами мандрівника. Позитивне чи негативне сприйняття Китаю не можна однаково застосовувати до будь-якого конкретного історичного періоду; навпаки, воно має бути контекстуалізоване в часі та/або у біографії автора, щоб бути належно оціненим і зрозумілим.

Основним мотивом для далекосхідної мандрівки Софії Яблонської була підготовка фото- й кіно матеріалу на замовлення французького кінематографічного товариства "Societe Indochine Films et Cinema", однак провівши у провінції Юньнань більше року, вона змогла відзняти та занотувувати достатньо матеріалу, щоб написати книгу виключно про Китай. Жан Арден, директор торговельного товариства "Опторґ-Юнан-Фу", який зустрів Софію Яблонську в Китаї, у своїй публікації "Львів'янка серед китайців" згодом виразив своє захоплення її сміливістю, енергійністю та винахідливістю. Він також підкреслив її абсолютно самостійне й обдумане рішення подорожувати Далеким Сходом лише з необхідним для роботи обладнанням (Яблонська, 2018, с. 9–10). Провінція Юньнань також була обрана Софією Яблонською не випадково, адже як і більшість західно-європейських мандрівників, вона шукала автентичний, на її думку, Китай: "Перед цією подорожжю я розпитувала багатьох мандрівників про найцікавішу провінцію Китаю. Майже всі радили мені Юнан, що, незважаючи на вигідний доступ залізницею до столиці, все що зберіг свій первинний вигляд Китаю. Зберіг він його тому, що залізничний шлях, що веде в Юнан, ще дуже молодий, не встиг ще так далеко від моря перевести вглиб краю європейського духа чи якоїсь там іншої 'цивілізації'" (Яблонська, 2018, с. 60). У її виборі чітко простежується втеча від цивілізованої (західної) сучасності, яка живила всі тогочасні тревелогі: втеча, спрямована головним чином на пошук автентичності за межами того, що сприймається як скомпрометоване. До того ж, зосередженість мандрівника на окремій провінції, на думку С. Рамаццотті, є виправданим рішенням: "дуже часто не обов'язково відвідувати країну у всій її цілісності, щоб зрозуміти її; навпаки, іноді достатньо – і це стосується, зокрема, Китаю, який є

² Американська політика "Відкритих дверей" передбачала зростання інтересу до Китаю, особливо до комерційної експлуатації басейну річки Янцзи, яка представляла "економічну перспективу для британських купців та інвесторів [завдяки] її відповідному міжнародному положенню" (Calzati, 2018, с. 170).

величезною країною, – визначити місце або людину, яка є парадигматичною для країни" (Calzati, 2018, p. 153). Навіть у достатньо найвіддаленішій від цивілізації провінції українка проклала маршрути подорожей та обирала місця проживання, які максимально віддаляли її від впливу західного суспільства в Китаї, дозволяючи повністю зануритися в автентичну цієї країни: "Не на те я втікла так далеко з Європи, щоб знову віднайти такі самі "справи" аж у Китаю. Китайські "облуди", "дикунські звичаї" та все інше прийму від них з вибачливою усмішкою, щоб тільки відпочити від подібних 'європейських справ' (Яблонська, 2018, с. 39). Софія Яблонська розглядає труднощі подорожей як найпотужніший рушій і мотивацію для відкриття незвіданих світів: "Мій ненаситний інстинкт хапчивої мандрівниці гнав мене якнайдалше від залізничних шляхів, корабельних ліній та битих доріг" (Яблонська, 2018, с. 90). Іншим напрямом "втечі" для Софії Яблонської стало занурення у мальовничість китайського пейзажу: "Згадуючи приповідку "шукай і знайдеш", я всміхнулася сама до себе, бо введовзі у пейзажі справді найшла те, за чим шукали мої очі: чар і прославлену красу Юнанських гір" (Яблонська, 2018, с. 37).

Окресливши мету своєї подорожі як таку "...щоб побачити китайців, щоб пізнати їх життя, звичаї, мистецтво, віру" (Яблонська, 2018, с. 60), Софія Яблонська насамперед була вмотивована у дослідженні "Інакшості" країн Далекого Сходу й Китаю зокрема. На відміну від тревелогів І. Берд (Bird, 1899) та Е. ЛаМотт (LaMotte, 1920), її мета не включала просування політичних інтересів власної країни, а зосереджувалася на зборі матеріалу про суспільні особливості та здобутки Китаю для збагачення знань українців про світ. Подорож Китаєм не була туристичною мандрівкою, як у випадку Е. Скідмор (Scidmore, 1892), оскільки її текст не лише описує реальність, але й наскрізно містить критичні зауваження від самої авторки. Наратив оповіді тревелогів "З країни рижу та опію" здебільшого тяжіє до контрорієнтального та перегукується з ідеями М. Гонт (Gaunt, 1914) та О. Девід-Ніл (David-Néel, 1927). Критика та коментарі Софії Яблонської базуються на особистому досвіді та враженнях, які не обумовлені зовнішніми чинниками чи політичною ідеологією. Метод дослідження китайського суспільства української мандрівниці базується на двох основних принципах: зближення з місцевими жителями через безпосереднє спілкування та відчуження від європейців. Попри бажання глибокого занурення в китайську культуру, Софія Яблонська підкреслює неможливість повного усвідомлення деяких культурних аспектів життя китайців (театральні традиції, бинтування ніг тощо) через належність до різних етносів. Отже, оповідь частково контекстуалізується самою авторкою, що дозволило українському читачеві того часу краще зрозуміти описане у тревелозі.

Соціальні проблеми китайського суспільства 30-х років XX століття

Форма державного устрою китайської імперії протягом усієї історії існування передбачала необхідність чіткої системи **стратифікації китайського суспільства**, а рівність між людьми вбачалась лише як рівність можливостей в освіті, кар'єрі або збагаченні та вважалась справедливістю, що встановлюється самим Небом: "Однак, так само як існують Небо і Земля, існує різниця між верхом і низом. Просвітлений володар повинен спочатку

підвестися, а тоді зможе впорядкувати державу і порядок в ній. Як двоє великоможних не можуть служити один одному, так і двоє простолюдинів не можуть керувати один одним, це є Небесний порядок речей. Якщо влада і становище людей рівні, а їхні бажання і невдоволення однакові, тоді для них не вистачить ресурсів, і вони обов'язково будуть боротися. Якщо вони боротимуться, то неминуче настане хаос, а якщо буде хаос, то вони зубожіють. Володарі минулого ненавиділи цей хаос, тому вони встановили 禮 та 意, щоб розділити людей, розмежувати бідних і багатих, знатних і простолюдинів, так щоб вони могли ними керувати. Це є основою для підтримання порядку у Піднебесній. У "Шуцзін" сказано: "Повна рівність – це не порядок. І я пристаю до цієї думки" (Xunzi, 2014, с. 69–70). Попри реформи, запроваджені урядом Китайської республіки після повалення династії Цін у 1911 р., у Китаї все ще домінувала традиційна конфуціанська ієрархія китайського суспільства, яка передбачала чітке розмежування класів: "Згодом я стала виразно розрізняти одних від других, себто справжніх китайців, панів над Юнаном, та справжніх мешканців Юнану – льо-льотів. Льо-льоти займають тут переважно становища селян, візників, носіїв, караванярів, риболовів тощо. Вони заступають домашніх звірят, якими поганяють китайські володарі" (Яблонська, 2018, с. 60). Така нерівність перегукувалась зі становищем українського селянства: реформи 60–80-х рр. XIX ст. суттєво трансформували соціальну структуру українського суспільства, скасувавши кріпацтво й активувавши проникнення капіталізму у всі сфери економіки. Проте, через недостатню продуманість реформи та прагнення царського режиму зберегти велике поміщицьке землеволодіння, значна частина українських селян залишилася малоземельною або зовсім безземельною (Ігнатова, & Рамазанов, 2009, с. 36).

Під час громадянської війни Китай зазнав нищівних ударів від **гіперінфляції та всеохопної корупції**. Представники правлячої партії Гоміньдан часто привласнювали матеріальні ресурси, озброєння та гуманітарну допомогу, яку надавали США³. Це привласнення включало навіть критично важливі поставки, необхідні для військових операцій і підтримки населення. Подібна поведінка урядовців не лише послаблювала військову міць країни, але й підіривала довіру міжнародних партнерів, зокрема Сполучених Штатів, які намагалися допомогти. Зловживання владою на місцях і власне неприйняття такої ситуації засвідчила Софія Яблонська, коли побачила процес електрифікації провінції: "Будувати цю карколомну лінію тоді, коли вони мали до вибору досконалий, далеко коротший та менше коштовний проєкт компетентних інженерів, який відкинули для особистих амбіцій та особистих зисків, – це злочин!!! Явна крадіж, а тимчасом вони ще досі сидять на своїх тривких престолах у дирекції й з усмішкою щедрості роздають нову роботу направи лінії всякій голоті" (Яблонська, 2018, с. 39). Наслідки таких дій лише погіршували соціально-економічну ситуацію в Китаї, посилюючи недовіру населення до влади. Занепокоєння Софії Яблонської економічними й соціальними наслідками громадянської війни та японської інтервенції в Китаї зумовлене схожими проблемами на території України⁴. Українська мандрівниця проводить паралель між соціально-історичними процесами обох

³ Президент США Гаррі С. Трумен зазначив, що "всі ці Чанги, Кунги та Суни – злодії", оскільки привласнили 750 млн доларів фінансової допомоги від уряду США (Bagby, 1992, с. 65).

⁴ У жовтні 1929 р. УРСР розпочинає численні арешти представників Спілки Визволення України; у листопаді того ж року на пленумі ЦК ВКП(б) було взято курс на прискорене проведення колективізації і знищення заможного селянства, зокрема на території України. У вересні-листопаді 1930 р. у Галичині проходить "Пацифікація" – масштабна репресивна антиукраїнська акція польського уряду, яка була здійснена силами польської поліції у відповідь на липневі антипольські акції саботажу і підпалів, організованих ОУН.

країнах, звертаючи увагу на ідейну налаштованість населення та ступінь їхнього національного самоусвідомлення: "Перегортаючи сторінки історії Далекого Сходу, врешті, зневірена, я рішила, що, може, й краще, що з десятків воєнничих племен, що жили зі собою у постійних війнах, тепер тут існує тільки кілька держав, що втримують ці країни у спокої. Чим більше претенсій до панування, тим більше воєн, тим поганіший терен до розвою, до цивілізації. Осуд дуже безоглядний, навіть, може, не дозволений людині, що сама має бажання незалежності свого поневоленого краю, – людині, що хоче боронити свою мову, свої звичаї, свій нарід. Так і ні! Вважаю, що людина може вийти поза межі свого "я" – тоді осуд її стане зовсім інший, безоглядніший та суворіший для самого себе. Мені здається, що зовсім зрозуміло, що Китай не має охоти віддавати Юнану льо-льотам, Польща – нам Галичини, Москва – Україні, але, з другого боку, зовсім нормально, що Україна хоче бути вільна, що від віків бореться й боротиметься за свою незалежність. Наша пасивність була б доказом браку підстав до нашої незалежності, до нашого окремішного існування" (Яблонська, 2018, с. 61). Софія Яблонська зазначає, що як українське, так і китайське суспільства переживають схожі випробування, які впливають на формування національної ідентичності та політичної свідомості. Вона акцентує на тому, що війна не лише руйнує економіку і суспільний лад, але і сприяє глибоким змінам у свідомості людей, спонукаючи їх до переосмислення власної ролі в боротьбі за національне відродження.

Мандрівниця не змогла оминати увагою проблему **опіумної залежності**, яка активно поширювалася серед населення Китаю внаслідок Опіумних воєн⁵. С. Яблонська детально й виразно висвітлює руйнівні наслідки цієї залежності для китайців, підкреслюючи, як опіум став своєрідним відображенням загального настрою й умов життя людей того періоду. Це явище не лише поглибило соціальні проблеми, але і стало символом морального занепаду, який охопив значні верстви суспільства: "Один китайський лікар, що витратив уже багато літ на протиопіумову працю, запевняв мене, що це зайвий труд і що легше китайцям відібрати риж, бо тоді їм ще лишиться опій, коли ж їм забрати опій, тоді їм вже нічого не лишиться..." (Яблонська, 2018, с. 129). Софія Яблонська пов'язує свій особистий досвід ознайомлення з традицією вживання опіуму із прагненням глибше зануритися в китайську автентичність. Це бажання розуміти сутність місцевої культури й соціального укладу стає для неї важливим аспектом дослідницької діяльності. Як зауважує її сусід, старий Кво, цей досвід є невід'ємною частиною процесу занурення в китайську дійсність, яка надає можливість пізнати країну зсередини та зрозуміти її особливості: "З вашою цікавістю всіх переживань ви не могли покинути країни опію, не зазнавши вражіння, яке він дає" (Яблонська, 2018, с. 226). Софія Яблонська, спробувавши опіум як засіб занурення в китайську тогочасну

дійсність, поступово піддавалася його впливу. Попри постійні картання себе через брак сили волі, вона продовжувала збільшувати кількість викурених за вечір трубок, занурюючись у світлі й ностальгійні спогади дитинства. Цей досвід дав їй змогу глибше зрозуміти прагнення китайців відсторонитися від навколишньої дійсності, адже "увесь неспокій розпливався із сірим димом" (Яблонська, 2018, с. 233) і попри те, що кожна людина по-своєму реагує на цей наркотик, "він усім дає душевну насолоду та фізичну полегшу..." (Яблонська, 2018, с. 236). Покидаючи кордони Китаю, Софія Яблонська так само рішуче полишає і звичку курити опіум, оскільки вважає, що "опій – це екзотика і насонник Китаю, і він не повинен виходити поза його межі" (Яблонська, 2018, с. 237).

Опіумна залежність китайців знайшла своє відображення у тревелагах інших західних письменників. Цю доволі делікатну та політично заангажовану проблему розглядали чимало мандрівників, проте їхні погляди здебільшого зумовлювалися особистими обставинами, значно відрізнялися від емпіричного підходу Софії Яблонської. Відтак, британська мандрівниця І. Берд, зокрема захищала інтереси Великої Британії на території напівколоніального Китаю, тому вона спочатку обережно уникає згадок про роль своєї країни в опіумній торгівлі: "Я не буду торкатися історії зростання і використання опіуму в Китаї" (Bird, 1899, с. 497). Хоча згодом британка припускає, що розповсюдження опіуму здебільшого пов'язане з лінню⁶ китайського народу: "Поза комерційною діяльністю на китайців, як і на більшу частину східного життя, лежить всепоглинаюча тінь тупості. [...] Все це робить блаженні сні і забуття опіумної трубки дуже бажаними" (Bird, 1899, с. 514). Інтереси, які просуває І. Берд, маскуються під виглядом цивілізаційної місії, що підкреслює моральні, а не комерційні мотиви. Це підтверджується твердженням авторки про те, що Китай варто розглядати не як зону "контролю", а як зону "впливу". Такий підхід слугує відновленню цілісності Великої Британії та зміцненню її провідної позиції у відносинах із Китаєм.

Роботоргівля в Китаї протягом багатьох століть приймало різні форми – від традиційного рабства до боргового рабства, примусової праці тощо. Хоча в імператорському Китаї були спроби скасувати її⁷, проте навіть після ратифікації закону про скасування рабства у 1906 р., практика рабовласництва продовжувалась щонайменше до 1949 р. Так, Е. М. Робертс згадує свої бесіди зі Стюартом Гелдером, іноземним кореспондентом під час громадянської війни в Китаї: "Стюарт Гелдер жив у Чунціні. Одного разу, незабаром після його прибуття, під час прогулянки з другом він побачив маленьку дівчинку років шести, що лежала замерзлою на смерті в смітті у стічній канаві. Він був невимовно шокований, і йому не стало легше, коли його друг сказав, що у великих містах, таких як Шанхай, щороку від 20.000 до 30.000 немовлят залишаються покинутими своїми батьками, які не в змозі їх прогодувати. Деякі з немовлят,

⁵ Опіумні війни – військові конфлікти між Великобританією та Китаєм у середині XIX ст. (1840–1842 рр. і 1856–1860 рр.) в основу яких покладено передумови торговельного характеру, насамперед, – закритість торговельного ринку Китаю для західної торгівлі та дискримінація європейських торговців. [...] Результатом військових дій став Пекінський договір, за яким Китай виплатив Великобританії та Франції 11 млн доларів США контрибуції, відкрив для іноземної торгівлі порт Тяньцзінь і дозволив використовувати китайців як робочу силу, у колоніях Великої Британії та Франції. Проте, для Китаю найстрашнішим результатом опіумних воєн стало стрімке збільшення кількості наркоманів, якщо на початку Першої опіумної війни із 416 млн китайців курцями опіуму було близько 2 млн осіб, то у 1881 р. – із 369 млн населення кожен третій (120 млн осіб) вважався опіумним наркоманом (Бережнюк, 2013, с. 184–185).

⁶ На противагу І. Берд, Софія Яблонська навпаки підкреслює надзвичайну працьовитість китайців і їхню любов до роботи на землі: "я все ще з однаковим захопленням подивляю китайців у праці. [...] і вони працюють, доки стає духу" (Яблонська, 2018, с. 121–124).

⁷ У 1368 р. засновник і перший імператор династії Мін – Чжу Юаньчжан – видав наказ про скасування всіх форм рабства, проте рабство й надалі існувало в Китаї у формі обмеження кількості домашніх рабів і додаткових податків для рабовласників (Hinks, & McKiviga, 2015, с. 155).

яким "пощастило" залишитися з батьками, вижили, але пізніше були продані в рабство" (Roberts, 1970, с. 44). Одного вечора, під час прогулянки у передмісті, Софія Яблонська стає свідком моторошної картини продажу власної дитини матір'ю: "Всередині юрби стояла мати, що, обезсилена нуждою, продавала свою маленьку дитину. Крізь сльози та ридання вона вихвалювала прикмети своєї дитини, яка, на щастя, не плакала, тільки широко відкритими оченятами оглядала юрбу, мовби шукала в ній свого покупця. Мати обертала на всі боки своє дитинятко – ні криве, ні сліпе, ні заражене – та врешті на доказ його безперечної вартости показала всім, що це хлопець. [...] Жалісним голосом зраненої звірюки мати кляла свою лиху долю, що змушувала її до цього розстання, благала людей милосердя – не дати її дитині згинуть з голоду, як цуценяткові. Свого одинака-хлопця вона віддавала за невільника, продавала будь-кому, щоб тільки визволити його з неволі голоду, а може, й смерті" (Яблонська, 2018, с. 68). Не витримавши розпачу жінки та байдужості натовпу, українка прийняла єдине можливе рішення, щоб врятувати хлопчика – вона купила його: "Я взяла дитину в брудному сповитку на руки та вкинула всі гроші, які мала в кишені, жінці, яка зі здивування, вдячності чи суму не могла навіть піднятися, щоб попрощатися зі своєю проданою дитиною" (Яблонська, 2018, с. 70).

Специфіка побуту, звичаїв та дозвілля китайців 30-х років XX століття

Подорожуючи провінцією Юньнань, Софія Яблонська також звернула увагу й детально описала незвичні та подекуди незрозумілі для європейця традиції, обряди, побут і звичаї китайців. Вона ретельно описує побачене, намагаючись не лише надати власний критичний коментар, але й збагнути природу цієї інакшості.

Бинтування ніг офіційно було заборонено в Китайській республіці у 1912 р., проте ця традиція практикувалась ще з часів династії Тан (唐, 618–907) і навіть після заборони китайські жінки, особливо у віддалених районах, продовжували калічити ноги заради химерної естетики. "Лотосові ніжки" відразу привернули увагу Софії Яблонської: "Другого дня їзди, підвечір, я врешті вперше побачила прославлені справжні китаянки на малесеньких ніжках, що стрибають з одної на другу, наче горобці. Дивлячись на їх дрібні стриби, на їх якби механічну ходу манекінів, я врешті рішила запитати мого сусіда-китайця про походження тих незвичайних жінок з карликовими ніжками. Він пояснив мені, що це не зовсім окрема раса людей, а стародавній збережений звичай сповивати від дитинства ноги жінкам, аж доки вони не стануть маленькі та майже кругленькі, бо на них жінці нелегко втекти з дому її пана-чоловіка" (Яблонська, 2018, с. 26). Бинтування ніг не звільняло жінку від фізичної праці та догляду за дітьми, які вони часто змушені були поєднувати: "Тутешні жінки ніколи не носять своїх дітей на руках: руки в них завсіди повинні бути вільні, ними вони пробивають собі перехід крізь юрбу або падають на них без шкоди для дітей, коли їх маленькі ніжки втратять рівновагу. Усякий тягар жінки-робітниці носять на плечах, зачеплений стяжкою за чоло та шнуром за рамена або ще, коли довша дорога, завішений на деревлянім ярмі за шию" (Яблонська, 2018, с. 55). Софія Яблонська з іронією підкреслює походження й умовленість традиції бинтування ніг, а також додає елемент сарказму у своєму описі власного

ставлення до цієї практики. Це особливо помітно в епізоді, де молода дівчина загинула під час повені саме через збереження цієї давньої традиції. Авторка так акцентує на негативних наслідках сліпого дотримання застарілих звичаїв, що призводять до трагічних випадків: "Правобіч затопленого дімка на човні над'їхали китайці, що шукали на залитім подвір'ї молодої китаянки, яка впала туди зі сходів, посовгнувшись на своїх маленьких ніжках. Дівчини китайці не знайшли, зате я знайшла цікавий приклад застосування китайського звичаю, який вимагає, щоб змалку повивачами стискати жіночі ноги, щоб вони їм зісохли і змаліли, на те щоби жінка не могла далеко втікти від своєї хати" (Яблонська, 2018, с. 136).

У процесі історичної еволюції в Китаї відбулось зближення та переплетення різних релігійних систем, серед яких варто виокремити три найголовніші – конфуціанство, буддизм і даосизм, які вважаються трьома основними віровченнями Китаю (*кит.* 三教). Після Сінхайської революції в умовах зростання урбанізації та західного впливу, нова інтелектуальна еліта намагалась делегітимізувати релігію як таку, особливо народні вірування, які розглядалася як перешкода на шляху до модернізації (Overmyer, 2009, с. 50). Націоналістичний уряд Китайської Республіки посилив репресії проти місцевої релігії. Храми масово конфісковували, руйнували або використовували як школи (Overmyer, 2009, с. 43). У 1928 р. постановою про "Стандарти для збереження або скасування богів і святинь" офіційно скасувала всі божественні культи, за винятком культів визначних героїв, таких як Великий Юй (*кит.* 大禹), Гуань Юй (*кит.* 關羽) і Конфуцій (Overmyer, 2009, с. 51). Однак, попри дискусії представників інтелігенції, містяни та селяни продовжували зберігати звичні для їхньої місцевості **релігійні традиції й обряди**, свідком яких і стала Софія Яблонська: "Ранком будять мене звуки гонгу і дзвонів, що ритмічними ударами накликають бонзів до молитви. Здалека прилітають відірвані звуки скандованої молитви та глухий тупіт містичного маршу. Це вірні слуги Будди ходять гусаком довкола святині й кожних кілька кроків виконують таємні жести свого обряду" (Яблонська, 2018, с. 101). Як і багато інших подібних ритуальних дійств, вони викликають у С. Яблонської глибоке здивування та відчуття містичності, що супроводжується певним шануванням невідомих їй традицій. Її спостереження підкреслюють унікальний характер цих традицій, сприяючи більш глибокому розумінню культурних особливостей китайського суспільства. Описовий і структурований характер наративу Яблонської дозволяє використовувати її текст як цінне джерело фактичної інформації для наукових досліджень китайської культури та суспільних практик того часу.

Догляд за рідкісними птахами та їхнє розведення було характерним захопленням багатих маньчжурів початку XX ст., які здебільшого мешкали у великих містах, де працювали в імперському державному апараті. Незважаючи навіть на фінансову кризу й занепад родинних статків після падіння династії Цін, вони продовжували слідувати своїм сімейним традиціям⁸: "Деякі китайці приносять сюди свої власні пташки у клітках, завішують їх на галузках, а самі під деревом пригравують їм на мандоліні дивні мелодії. Іноді ці китайці, аматори пташок, улаштовують під деревами справжні концерти, змагаючи пташиного цвірінкання" (Яблонська, 2018, с. 127). У контексті соціально-економічної кризи та злиденного стану населення Китаю того періоду, це явище здавалося для

⁸ Відомий китайський письменник і драматург Лао Ше у п'єсі "Чайна" навіть підкреслює певну одержимість цим хобі: "Я недодаю, а своїм птахам не дам голодувати! (*Нагхненно*). Ти тільки подивись, подивись яка краса! (*Відкриває дах клітки*) От подивився на неї, шкода вже й помирати" (老舍, 2012).

Софії Яблонської абсурдними на перший погляд. Однак, це явище додатково збагатило сприйняття українкою специфічного світогляду китайського народу, сформованого під впливом історичних і культурних факторів. Воно віддзеркалює унікальні особливості менталітету, які глибоко вкорінені в соціально-етичних традиціях Китаю.

У *поховальних обрядах* китайців можна простежити два діаметрально протилежних підходи до смерті. З одного боку, присутній чітко виражений страх перед мерцями й бажання виключити їх зі світу живих. З іншого – зберегти зв'язок із померлим, попросити в нього заступництва, зробити його захисником від тих сил смерті, яких він по суті й уособлює. Наприклад, у конфуціанстві подібна дуалістичність знайшла своє відображення в понятті "синівської шанобливості" (*кит. 孝*), яка вимагала шанобливого ставлення до покійного, але в той же час не допускала зміщення світів живих і мертвих. Також, згідно з конфуціанським вченням, у померлого обов'язково має бути місце поховання, куди можуть прийти родичі та проявити свою повагу до предків. Попри схоже шанобливе ставлення до померлих і відношення до смерті на Галичині⁹, Софія Яблонська усе ж була вражена масштабом китайського цвинтаря: "Як я тільки приїхала в Юнан, мене здивував вид безмежних цвинтарних загонів, що тягнуться довкола міста та іноді на кілька кілометрів прикривають цілі узгір'я своїми зеленими могилами. На тих цвинтарях гріб стоїть оподалік від гробу – кожний у затишку, кожний під широким покривалом трави, під тінню дерев. Там досить запашного простору, тиші та спокою, "щоб кожний дух без страху зустрінути сусіда міг свobodно бродити довкола свого гробу. Живі люди тут не мають і половини тих вигід, що мерці: вони по містах дшаться вкупі від надміру життя" (Яблонська, 2018, с. 112). Авторка критично зауважує, що китайці приділяли більше уваги поліпшенню умов на цвинтарях, ніж власному життю, ставлячи питання благоустрою поховань вище за потреби поліпшення умов свого існування.

Народні вірування, що в Китаї мали надзвичайне поширення, поєднували в собі не лише віру у надприродні сили та їхній можливий негативний вплив, але і сприяли виникненню великої кількості оберегів від цих сил і застережень. **Забобони** можна трактувати як прояв страху й покірності перед панівними богами, що вкорінюється в серцях людей. Цей стан, за словами дослідника, є результатом безпорадності та збентеження свідомості, що виникають після зустрічі з незрозумілими явищами життя, що так само приводить до поклоніння й залежності від надприродних сил у періоди труднощів (陈永艳, 张进辅, & 李建, 2009, с. 219). Нерозуміння процесу фотозйомки породив безліч страхів, один із яких – це страх втрати душі, тому місцеве населення побоювалось фотографуватися. Інша причина ворожого ставлення до світлин полягала у страху святотатства, бо за думкою тубильців, як їх називала Софія Яблонська у тревелозі, вони "відтворюють людське обличчя – тим самим боже, бо кожна людина є частиною бога" (Яблонська, 2018, с. 102).

Китайський *традиційний театр* виник у порівняно пізній етап розвитку китайської літератури у XIII ст., увібравши в себе здобутки попередніх епох. Це досить складне й одночасно органічне поєднання художніх елементів, властивих різноманітним жанрам. Синкретична природа китайської традиційної драми ввібрала в себе елементи комедійних вистав *цаньцзюньсі* (*кит. 参军戏*), акробатичних вистав *байсі* (*кит. 百戏*), музично-танцювальні сценки *геусі* (*кит. 歌舞戏*), буддистських пісень

оповідок *бяньвень* (*кит. 变文*), речитативів *шочан* (*кит. 说唱*), сунських фарсів *юаньбень цзацзюй* (*кит. 原本杂剧*) та ін. (Воробей, 2021, с. 29). Хоча на початку XX ст. у театральній системі Китаю відбуваються суттєві зміни, зокрема зароджуються нові жанри, проте традиційний театр, який на той момент вже налічував близько 330 жанрових різновидів, залишається улюбленою розвагою багатьох китайців. Софія Яблонська очоче відвідувала вистави, які відбувалися зазвичай просто неба, і попри незвичну композиційну побудову п'єс і власне незнання китайської мови, отримувала естетичне задоволення на рівні з іншими глядачами: "– Вас, напевно, це дивує? – запитав маляр. – Для вас це досить несподіване, правда?... Наш театр, як бачите, сильно ріжниться від вашого. Чи ви вже помітили крайній конвенціоналізм нашого театру? Зате в ньому відроджується вся традиція народу, тут живе його дух. Дух, ідея, думка можуть віджити від одного натяку, але треба вміти відчутти його... На малюнку не вистачить бачити форми й коліри, а в театрі не вистачає розуміти слова, треба зрозуміти значення... – Чи це необхідне? – спитала я. – Мені, наприклад, вистачає приємності і зворушення, яке я відчуваю, глядячи на оці ваші гармонійні пантоміми, колірові костюми, боеві танки та слухаючи сопілчаного співу акторок. Мені здається, що часто розуміти в театрі – це значить розчаруватися. Тоді як тут, де я нічого не розумію, для мене все таємне, нове та повне чару. Пощо розуміти? Щоб знати інтригу? Хто за кого б'ється, хто кому завидує, хто зраджує?..." (Яблонська, 2018, с. 173). Софія Яблонська звертає увагу на складність сприйняття китайського театрального мистецтва крізь призму європейських уявлень. Вона підкреслює, що для європейця важко не лише досягнути змісту вистави, але й відчутти естетичне задоволення від глибшої суті дійства, яке часто приховане за візуальною складовою. Яблонська порівнює східний і західний театри, зауважуючи, що вони являють собою кардинально різні, нетотожні явища, які мають різний підхід до драматургії, сценічного мистецтва та сприйняття глядачем, що ще більше підкреслює культурну дистанцію між ними: "– Я не погоджуюся з вами, – відповіла я. – Певно, що не розумію його, може, навіть ніколи не збагну його правдивого значення, хоч це зовсім не виключає мого зворушення, чисто абстрактної приємності очей та слуху" (Яблонська, 2018, с. 174). Попри труднощі в усвідомленні та розумінні китайського театру з позиції глядача, який належить до іншої культурної традиції, авторка визнає високий рівень майстерності постановки. Вона акцентує увагу на основних складових театрального дійства, відзначаючи синкретичний характер китайського театру, який поєднує в собі різноманітні види мистецтв. До таких компонентів належать музичний супровід, виконання арій, елементи бойових мистецтв, а також особливі костюми та маски, що підкреслюють амплуа кожного персонажа: "Не вважаючи на труднощі зрозуміти цю п'єсу, я була захоплена новизною, та над усе – боевими змаганнями, плястичною акробатикою, та врешті – барвними одягами та мистецько розмальованими масками акторів. Багатство нових вражень та трохи загальшавої, як на мої непривичні вуха, музики по чотирьох годинах вистави так запаморочили мене, що я вийшла з театру, хопітаючися на ногах" (Яблонська, 2018, с. 177).

Особливості відображення національних рис характеру китайців

У тревелозі, поряд з описом побуту, дозвілля та традицій, наявний аналіз національних рис характеру

⁹ Про сприйняття смерті та вшанування померлих в українській історії детальніше можна прочитати у спеціалізованому номері журналу "Локальна історія" № 3 від 2020 р.

китайців, які відображаються у їхній поведінці та ставленні до навколишнього світу. З аналізу тексту тревелогу можна зробити висновок про виразно проявлені **пасивність та апатію**, властиві китайцям. Це підтверджується епізодом, де описується байдужість національних меншин до можновладців на їхніх землях, а також їхнє небажання боротися за власну незалежність: "Спершу дивно мені видалась ця їхня апатія [...] У них своя мова, зовсім окремишна від китайської, є навіть (а власливо – були) своє письмо, своя віра, свій одяг, свої звичаї [...]. Тож могли б бути в них деякі претенсії до незалежності. Ні сліду!" (Яблонська, 2018, с. 61). До того ж, риси соціальної індиферентності знаходять відображення на сцені, де зображено продаж дитини на ринку, що підкреслює загальне ставлення місцевого населення до важливих соціальних питань: "Беручи мою пасивність за ще одну й останню відмову, мати в розпуці шпурнула своєю дитиною на землю та сама стала товкти головою об каміння. Дитина заплакала із страху й болю, хоч ніхто з юрби навіть не ворухнувся. Люди придивлялися до сцени, мов до театральної вистави, байдужі й спокійні, хоч цікаві на закінчення" (Яблонська, 2018, с. 69). Образ інфантильного люду часто постає у тревелозі Софії Яблонської, а також корелюється із художнім зображенням індиферентного натовпу у творчості кшайських письменників того часу, зокрема Лу Сіня ("Щоденник божевільного", "Достеменна історія А-к'ю"), Лао Ше ("Рикша"), Ба Цзіня ("Сім'я") та ін. Подібно до того, як натовп у "Достеменній історії А-к'ю" виявив своє розчарування смертю головного героя, вважаючи, що "дивитися на розстріл не так цікаво, як на відтинання голови" (Лу Сінь, 1963, с. 60), аналогічне міркування висловлює і співрозмовник українки: "Нагла смерть людини зовсім не зворушує їх. До смерті вони занадто звикли, хоч коли б тих піратів мучили (як давніше) перед їх очима, тоді що іншого – тоді площа була б повна народу. Один старий китаєць, аматор тортур, пояснив мені причини цієї байдужості: – Ця зміна, – казав він, – існує від часу, відколи заступили в Юнан-Фу кару смерті звичайним розстрілом. – Дивно... Ви вважаєте, що розстріл – це не правдива кара смерті, – запитала я" (Яблонська, 2018, с. 202). Софія Яблонська з певною різкістю й сарказмом реагує на побачені реалії, контрастуючи їх із моральними принципами, притаманними західному світогляду, які різко відрізняються від ціннісних орієнтирів місцевого населення. Вона підкреслює фундаментальні розбіжності між етичними уявленнями Заходу та східною ментальністю, що створює відчутний культурний бар'єр у сприйнятті й оцінюванні місцевих традицій і звичаїв.

Доля – важливий концепт китайської традиційної культури. Як справедливо зауважує А. Сміт: "Не усвідомлюючи повною мірою цього факту, китаїці є нацією фаталістів. У класичних текстах багато говориться про те, що "декрети Неба і Долі йдуть своїм шляхом". Ця доктрина фаталізму є невід'ємною частиною їхнього світогляду. Нічого не є більш звичним, ніж почути, як особливо нещасний китаєць говорить: "Це моя доля"" (Smith, 1890, с. 164). Лін Юйтан підкреслює, що "фаталізм не лише є ментальною звичкою китайців, але й частиною свідомої конфуціанської традиції. Віра в долю так тісно пов'язана із соціальним статусом, що нині побутують такі фрази як "зберігай свій статус і підкоряйся волі Неба" і "нехай Небо і Доля йдуть своїм шляхом". Ця доктрина фаталізму є великим джерелом особистої сили [...] а також пояснює душевний спокій китайців" (Lin, 1936, с. 99). Софія Яблонська відразу пов'язала **фаталізм** китайців і їхню **смиїкість**: "Багато дечого я навчилася в Китаї, а зокрема витривалості та фаталізму. Навіть ті жалісні

вигуки жебраків, голосіння плачок на гробах та продаж своїх дітей – це тільки звичайні вияви життя та китайської традиції, віри чи то стану людини. [...] Коли китаїці не зворушуються на вид страждання людей та звірят, то вони так само безоглядно ставляться до своїх власних злиднів. Якщо в них нема спочування, то також вони зовсім не знають сподівання на краще майбутнє ні не вірять у потреби боротьби з дійсністю. Безумовно, що цей фаталізм зменшує їх нужду. На цю відвічну традицію зложилось багато причин, а найважливіші з них – це надмірне залюднення краю, невдячна тверда земля, надто часті повені та посухи, постійні напади, війни, грабежі..." (Яблонська, 2018, с. 75). Софія Яблонська аналізує ці риси характеру китайців як результат складних умов їхнього існування, пояснюючи їх як адаптивний механізм до цих умов. Вона підкреслює, що фаталізм у китайському суспільстві, зокрема має глибоке релігійне підґрунтя, яке можна простежити до буддизму. Згідно з її поглядом, релігійні вірування, зокрема буддистські концепції, відіграють ключову роль у формуванні фаталістичного світогляду, який допомагає китаїцям давати раду викликам життя.

Дискусія і висновки

Притаманні українській мандрівниці відкритість, сміливість, активна громадянська позиція та передові ідеї формують її прагнення до глибокого вивчення далекохідної культури й занурення в незвідане суспільство. Софія Яблонська сприймає подорож до Китаю як унікальну можливість усебічного дослідження культурних особливостей, національних характеристик китайців, а також як шанс здобути власний досвід подолання життєвих викликів і виокремлення виняткових аспектів навколишньої реальності. Провінція Юньнань постає у її описах як простір, де зосереджені умови для спостереження та відображення китайської дійсності початку ХХ ст. Так само, жанр тревелогу стає для авторки оптимальним інструментом для втілення обраної тематики, вираження ідей і належного структурування зібраного матеріалу.

Грунтовний підхід до аналізу реальності, майстерність літературного вираження та точність фактичної подачі матеріалу роблять тревелог Софії Яблонської "З країни рижу та опію" важливим джерелом для вивчення Китаю в контексті країнознавства. У творі, через художні засоби, ретельно відтворено суспільні явища тогочасного китайського суспільства, поєднуючи критичний аналіз із особистим поглядом авторки. Тревелог яскраво ілюструє соціальні умови та проблеми китайського суспільства 30-х рр. ХХ ст., зокрема залишкові явища традиційної стратифікації суспільства, гіперінфляцію, корупцію, опіумну залежність і торгівлю дітьми. Особливої уваги заслуговує докладний опис традицій і повсякденних звичаїв китайців: бинтування ніг, особливості проведення дозвілля (утримання птахів і театральні вистави), забобонність місцевого населення, поховальні традиції. Окремо варто виокремити аналіз рис національного характеру китайців, серед яких Софія Яблонська виокремлює пасивність, апатію, фаталізм і морально-фізичну стійкість.

Особливість підходу Софії Яблонської до відображення дійсності полягає у її глибокому зануренні в соціальне середовище, що простежується через безпосередній контакт з окремими його представниками, детальний опис досвіду зйомок фотоматеріалу й навіть спробу вживання опію. Таке залучення оповідача до культурного контексту дає змогу найбільш виразно продемонструвати відмінності у світогляді, менталітеті та загальному баченні світу між китаїцями й українцями. Усі перелічені елементи тревелогу Софії Яблонської,

включаючи особистісний, ідейний і тематичний виміри оповіді, а також конкретні деталі відтвореної реальності, формують комплексне уявлення про Китай, що стає цінним джерелом для подальших досліджень у літературознавстві й інших наукових галузях. Усі описані Софією Яблонською традиції, звичаї, обряди й моделі поведінки знаходять підтвердження в записках інших мандрівників і дослідників китайської культури. Така відповідність між спостереженнями різних авторів свідчить про загальноприйнятий характер цих культурних явищ і надає дослідженню додаткової достовірності. Водночас, це дозволяє розглядати тревелог Софії Яблонської не лише як унікальне авторське бачення, але і як цінний етнографічний матеріал, що відображає ключові аспекти соціальної та культурної специфіки китайського суспільства того часу.

Внесок авторів: Ольга Воробей – концептуалізація; методологія; написання – перегляд і редагування; Дарина Шнайдер – формальний аналіз; написання – оригінальна чернетка.

Список використаних джерел

- Бережнюк, І. (2013). *Митна енциклопедія: у 2-х т.* ПП Мельник А.А.
Воробей, О. (2021). *Театральне мистецтво Китаю: історичний екскурс*. Гельветика.
- Воробкало, Д. (2016). *Історія галичанки, яка побачила світ, або дивовижні обрії Софії Яблонської*. Дзеркало медіа. <https://dzerkalo.media/articles/istoriya-galichanki-yaka-pobachila-svit-abo-divovijni-obrii-sofii-yablonskoi>
Ігнатова, Л., Рамазанов, Ш. (2009). Соціальна структура українського суспільства в Російській Імперії пореформеного періоду (друга половина XIX – початок XX ст.). *Сторінки історії* (28), 27–37. <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/10244>
- Ісаєва, Н. (2018). *Китайська жіноча проза: ревізія канону*. 2-ге вид. Логос.
Лу Сін'є. (1963). *Достеменна історія А-кіу*. Логос. https://shron1.chtyvo.org.ua/Xun_Lu/Dostemenna_istoriia_A-Kiu.pdf
- Яблонська, С. (2018). *З країни рижу та опію: роман*. Родовід.
- Bagby, W. M. (1992). *The Eagle-Dragon Alliance: America's Relations With China in World War II*. University of Delaware Press.
- Bird, I. L. (1899). *The Yangtze Valley and Beyond: An Account of Journeys in China, Chiefly in the Province of Sze Chuan and among Man-Tze of the Somo Territory*. John Murray.
- Calzati, S. (2018). *Mediating Travel Writing, Mediated China: The Middle Kingdom in Travel Books and Blogs*. Common Ground Research Networks. <https://doi.org/10.18848/978-1-61229-981-5/CGP>
- Clifford, N. J. (2001). *A Truthful Impression of the Country: British and American Travel Writing in China, 1880–1949*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.17395>
- David-Néel, A. (1927). *Voyage d'une Parisienne à Lhassa: à pied et en mendiante de la Chine à l'Inde à travers le Thibet*. Librairie Plon. <https://archive.org/details/voyageduneparisi0000davi>
- Fleming, P. (1936). *News from Tartary: A Journey from Peking to Kashmir*. Jonathan Cape.
- Gaunt, M. E. (1914). *A woman in China*. T. Werner Laurie Ltd. <https://www.gutenberg.org/files/54401/54401-h/54401-h.htm>
- Hinks, P., McKiviga, J. (Eds.). (2015). *Encyclopedia of Antislavery and Abolition*. Greenwood Publishing Group. <https://doi:10.5040/9798400606090>
- LaMotte, E. N. (1920). *Peking Dust*. The Century Company.
- Lin, Y. (1936). *My Country and My People*. Lowe and Brydone. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.205798/mode/2up>
- Maillart, E. (1940). *Forbidden Journey: From Peking to Kashmir*. Travel Book Club.
- Overmyer, D. (2009). *Local Religion in North China in the Twentieth Century the Structure and Organization of Community Rituals and Beliefs*. Brill. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004175921.i-222>
- Porter, D. (1990). *Haunted Journeys: Desire and Transgression in European Travel Writing*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400861330>
- Roberts, E. M. (1970). *Mao Tse-tung and the Chinese Communist Revolution*. Methuen. <https://archive.org/details/maotsetungchines0000robe/page/n3/mode/2up>
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Books. https://books.google.com.ua/books/about/Orientalism.html?id=Yivirt2t11YC&redir_esc=y
- Scidmore, E. R. (1892). *Westward to the Far East: A Guide to the Principal Cities of China and Japan with a Note on Korea* (3 ed.). The Canadian Pacific Railway Company.
- Slizewicz, C. D. (2010). *Ivre de Chine: Voyages au coeur de l'Empire*. Editions Perrin.

- Smith, A. H. (1890). *Chinese Characteristics*. North-China Harold Office. <https://archive.org/details/chinese-characteristics/page/n7/mode/2up>
- Sues, I. (1944). *Shark's Fins and Millet*. Little, Brown & Company.
- Xunzi. (2014). *Xunzi: The Complete Text*. In E. L. Hutton (Ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400852550>
- 老舍. (2012). 茶馆. 藏书网: <https://www.99csw.com/book/2040/index.htm>
- 陈永艳, 张进辅, & 李建. (2009). 迷信心理研究述评. *心理科学进展* (17(01)), 218–226.

References

- Bagby, W. M. (1992). *The Eagle-Dragon Alliance: America's Relations With China in World War II*. University of Delaware Press.
- Berezhniuk, I. (2013). *Customs Encyclopedia: in two volumes*. Melnyk A.A. Publishing [in Ukrainian].
- Bird, I. L. (1899). *The Yangtze Valley and Beyond: An Account of Journeys in China, Chiefly in the Province of Sze Chuan and among Man-Tze of the Somo Territory*. John Murray.
- Calzati, S. (2018). *Mediating Travel Writing, Mediated China: The Middle Kingdom in Travel Books and Blogs*. Common Ground Research Networks. <https://doi.org/10.18848/978-1-61229-981-5/CGP>
- Chen Yongyan, Zhang Jinfu, & Li Jian. (2009). A Review of Superstition Psychology Studies. *The Development of Psychology*, 17(01), 218–226 [in Chinese].
- Clifford, N. J. (2001). *A Truthful Impression of the Country: British and American Travel Writing in China, 1880–1949*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.17395>
- David-Néel, A. (1927). *Voyage d'une Parisienne à Lhassa: à pied et en mendiante de la Chine à l'Inde à travers le Thibet*. Librairie Plon. <https://archive.org/details/voyageduneparisi0000davi>
- Fleming, P. (1936). *News from Tartary: A Journey from Peking to Kashmir*. Jonathan Cape.
- Gaunt, M. E. (1914). *A woman in China*. T. Werner Laurie Ltd. <https://www.gutenberg.org/files/54401/54401-h/54401-h.htm>
- Hinks, P., & McKiviga, J. (Eds.). (2015). *Encyclopedia of Antislavery and Abolition*. Greenwood Publishing Group. <https://doi:10.5040/9798400606090>
- Ihnatova, L., & Ramazanov, Sh. (2009). The Social Structure of Ukrainian Society in the Russian Empire During the Post-Reform Period (Late 19th – Early 20th Century). *Pages of History*, 28, 27–37 [in Ukrainian]. <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/10244>
- Isaieva, N. (2018). *The Chinese Women's Prose: A Revision of the Canon*. 2th ed. Lohos [in Ukrainian].
- LaMotte, E. N. (1920). *Peking Dust*. The Century Company.
- Lao She. (2012). *Tea House*. Cangshu Wang: <https://www.99csw.com/book/2040/index.htm> [in Chinese].
- Lin, Y. (1936). *My Country and My People*. Lowe and Brydone. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.205798/mode/2up>
- Lu Xun. (1963). *The True Story of Ah Q*. Lohos [in Ukrainian]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Xun_Lu/Dostemenna_istoriia_A-Kiu.pdf
- Maillart, E. (1940). *Forbidden Journey: From Peking to Kashmir*. Travel Book Club.
- Overmyer, D. (2009). *Local Religion in North China in the Twentieth Century the Structure and Organization of Community Rituals and Beliefs*. Brill. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004175921.i-222>
- Porter, D. (1990). *Haunted Journeys: Desire and Transgression in European Travel Writing*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400861330>
- Roberts, E. M. (1970). *Mao Tse-tung and the Chinese Communist Revolution*. Methuen. <https://archive.org/details/maotsetungchines0000robe/page/n3/mode/2up>
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*. Vintage Books. https://books.google.com.ua/books/about/Orientalism.html?id=Yivirt2t11YC&redir_esc=y
- Scidmore, E. R. (1892). *Westward to the Far East: A Guide to the Principal Cities of China and Japan with a Note on Korea* (3th ed.). The Canadian Pacific Railway Company.
- Slizewicz, C. d. (2010). *Ivre de Chine: Voyages au coeur de l'Empire*. Editions Perrin.
- Smith, A. H. (1890). *Chinese Characteristics*. Shanghai: North-China Harold Office. <https://archive.org/details/chinese-characteristics/page/n7/mode/2up>
- Sues, I. (1944). *Shark's Fins and Millet*. Little, Brown & Company.
- Vorobei, O. (2021). *Theatrical Art of China: A Historical Overview*. Helvetyka [in Ukrainian].
- Vorobkalo, D. (2016). *The Story of a Galician Woman Who Saw the World, or the Amazing Horizons of Sofia Yablonska*. Dzerkalo Media. <https://dzerkalo.media/articles/istoriya-galichanki-yaka-pobachila-svit-abo-divovijni-obrii-sofii-yablonskoi> [in Ukrainian].
- Xunzi. (2014). *Xunzi: The Complete Text*. In E. L. Hutton (Ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400852550>
- Yablonska, S. (2018). *From the Land of Rice and Opium: novel*. Rodovid [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 19.08.24

Прорецензовано / Revised: 18.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Oliha VOROBEL, PhD (Philol.) Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-4956-8943
e-mail: vorobei@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Daryna SHNAIDER, Bachelor
ORCID ID: 0009-0009-3748-8568
e-mail: dsh.sh2003@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE PECULIARITY OF CHINA REPRESENTATION IN SOFIIA YABLONSKA'S TRAVELOGUE "FROM THE LAND OF RICE AND OPIUM"

Background. In the 1930s, the Ukrainian literary and artistic community followed with great interest the vividly detailed and colorful descriptions of China that Sofiia Yablonska published in the Galician magazine "Nova Khata". Her travel notes, rich in deep observations and reflections on Chinese socio-political life, introduced readers to an unknown world of a distant culture. These descriptions not only expanded the horizons of Ukrainian readers but also played a fundamental role in Ukrainian-Chinese communication, laying the groundwork for mutual understanding and cultural exchange between two nations. By highlighting cultural differences and similarities in her works, Sofiia Yablonska created a kind of bridge that facilitated the convergence and mutual enrichment of Ukrainian and Chinese cultures.

Methods. The study employed the following methodological approaches: the method of analysis and synthesis allowed for identifying key features and trends in the documentary prose of early 20th-century travel writers; the comparative method enabled the discovery of similarities and differences in the socio-cultural practices and political tendencies of China and Ukraine in the 1930s.

Results. Sofiia Yablonska's personal travel experience and professional skills played a crucial role in her methods of depicting the image of China in her travelogue "From the Land of Rice and Opium". Thanks to her knowledge of photography and cinematography, artistic talent, resilience, and passion despite challenging travel conditions, Ukrainina traveler was able to fully capture the living conditions of early 20th-century China. In her quest to reveal the true China, she deliberately minimized contact with Europeans, prioritizing close communication with the Chinese people. Her descriptions reveal the social, historical, and national characteristics of China at that time, including issues of corruption, war, opium addiction, and European influence. Her travelogue provides insights into the unique traits of Chinese reality and highlights the differences in worldview between Ukrainians and Chinese nations.

Conclusions. The conclusion presents the thesis that the multifaceted presentation of material and the multidimensional narrative style in Sofiia Yablonska's work make it a valuable source for linguistic, psycholinguistic, and social studies, offering a deeper understanding of both cultural features and interpersonal relations in contemporary Chinese society.

Keywords: Chinese literature, Ukrainian literature, travelogue, image, Sofiia Yablonska.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.